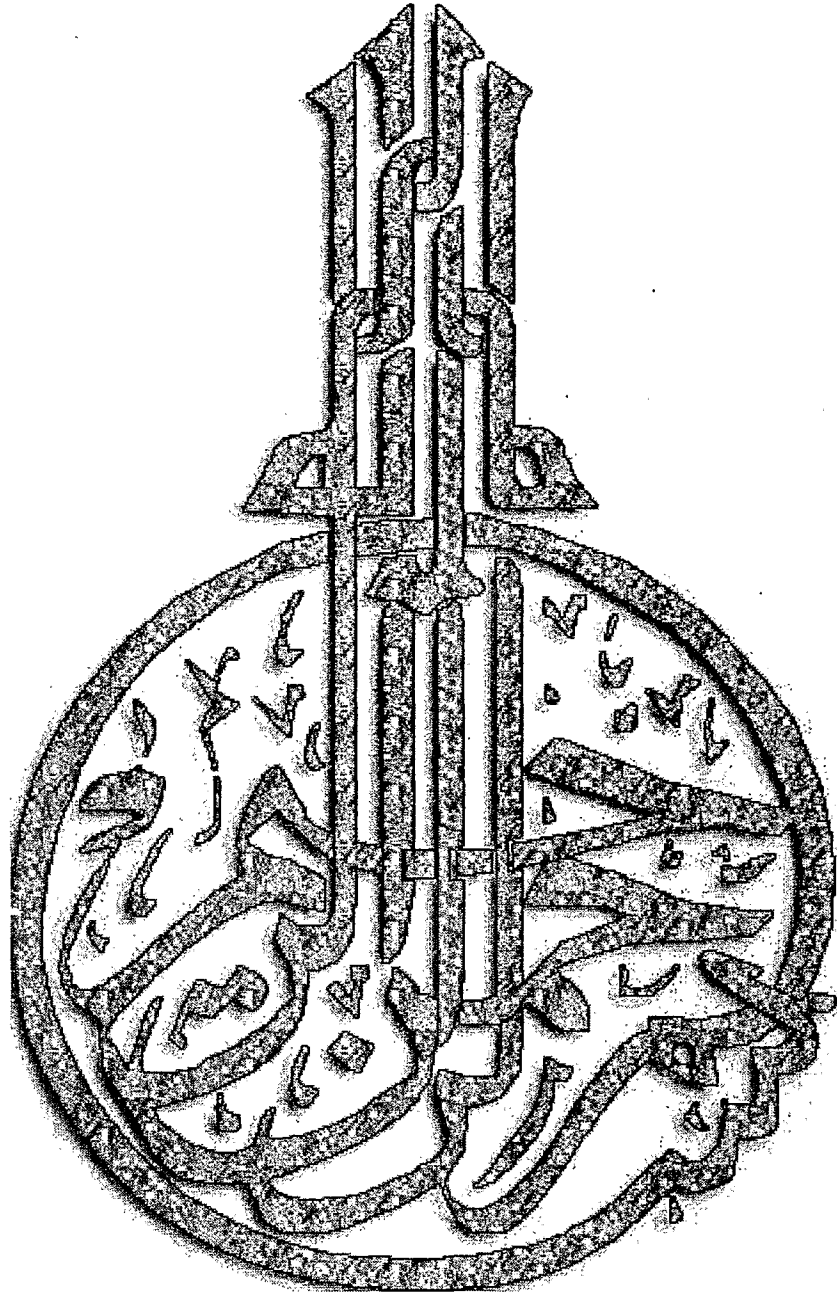

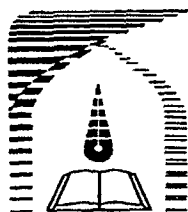
۸۷/۱۰۸۷۳۲
۸۸/۲۲

۳۲۰۴
نقش

۱۰۹۹۲۹

۸۷، ۱/۱، ۸۷ ۳۲
۸۸ - ۲۲

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

بررسی موانع ایجاد دسترسی آزاد مجلات علمی - پژوهشی ایران

از دید ناشران

فرزانه کنعانی هوجقان

استاد راهنما:

دکتر محمد حسن زاده

استاد مشاور:

دکتر فاطمه زندیان

دی ۱۳۸۷

۱۰۹۹۲۹

اطلاعات در کتابخانه
کتابخانه مرکزی
دانشگاه تهران

۱۳۸۸ / ۱ / ۱۸

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم آقای فرزانه کعبانی هوجیان تحت
عنوان بررسی مورایغ ایجابی در دسترس آزار در جملات علمی پژوهشی ایران از دیدگاه سمران

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد
می کنند.

اعضای هیات داوران

۱- استاد راهنما دکتر محمد حسن زاده

۲- استاد مشاور دکتر ماطه زینیان

۳- استاد ناظر دکتر مهیمه باب الحوائی

۴- استاد ناظر دکتر عبدالرضا نوروزی

۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دکتر ماطه زینیان

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست های دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران ، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان ، دانش آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان نامه ها ، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است ، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان نامه / رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق مادی و معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان نامه / رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تأیید استاد راهنمای اصلی ، یکی از اساتید راهنما ، مشاور و یا دانشجوی مسئول علمی مستخرج از پایان نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره : در مقالاتی که پس از دانش آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان نامه / رساله نیز منتشر می شود باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب و یا نرم افزار و یا آثار ویژه حاصل از نتایج پایان نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها ، مراکز تحقیقاتی ، پژوهشکده ها ، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره ملی ، منطقه ای و بین المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان نامه / رساله

و تمامی طرح های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تأیید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم الاجرا است.

۸۷/۱۹/۴

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته

که در سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب

آقای دکتر ، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار

خانم / جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب غزانه لنگر همدان دانشجوی رشته علوم با مدرک اطلاع ر قطع مارفاس ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: غزانه لنگر همدان

تاریخ و امضا: ۸۸/۱۲/۴

تقدیم به

پدر و مادرم تکیه گاه تمام لحظات زندگی

به پاس زحمات بی دریغشان

همسر عزیزم

خواهران و برادرانم

و به همه کتابداران

تشکر و قدردانی

مراتب تقدیر و تشکر خود را از استاد گرانقدر راهنما جناب آقای دکتر حسن زاده که همواره راهنمای اینجانب بوده و با صبر و حوصله از هیچ گونه کمکی دریغ نکردند اعلام نموده، همچنین بر خود لازم می‌دانم از سرکار خانم دکتر زندیان استاد مشاور گرانقدر نیز به سبب راهنمایی‌هایشان کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورم. همچنین از جناب آقای دکتر علیرضا نوروزی که ایده انتخاب این موضوع برای پایان‌نامه از ایشان بود و نیز از جناب آقای عطاپور و همکلاسیه‌ایم که در طول انجام این پایان‌نامه به طرق مختلف راهنمای اینجانب بوده‌اند، تشکر نموده و سلامتی و توفیق این عزیزان را از درگاه خداوند متعال خواستارم.

چکیده

پژوهش حاضر در صدد بررسی موانع دسترسی آزاد نشریات علمی - پژوهشی ایران از دید ناشران می‌باشد. برای این منظور ۲۵۰ ناشر از گروه‌های مختلف آموزشی با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و به صورت تصادفی انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده گردید. تجزیه و تحلیل نتایج مربوط به ۱۰۴ پرسشنامه عودت داده شده نشان می‌دهد که بین نظرات ناشران حوزه‌های مختلف (علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، علوم پزشکی و کشاورزی) به لحاظ اولویت‌بندی مشکلات مالی، زیرساختی و فرهنگی تفاوت معنی‌داری وجود دارد اما بین ناشران تهرانی و شهرستانی به لحاظ اولویت‌بندی مشکلات، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد و همچنین ناشران دانشگاهی و غیر دانشگاهی و مشکلات مالی، زیرساختی و فرهنگی به یک اندازه در بازاریابی دسترسی آزاد کردن مجلات علمی - پژوهشی ایران تأثیرگذار نیستند.

نظر ناشران درباره راهکارهای پیشنهادی در این پژوهش به ترتیب اولویت عبارتند از: تأمین بودجه توسط سازمان مادر، جذب حمایت افراد و سازمانها، استفاده از متخصصین فنی برای طراحی سایت، جذب حمایت دولت، آگاهی‌رسانی در زمینه نشریات دسترسی آزاد، استفاده از نرم‌افزارهای رایگان در اینترنت، تدوین مقررات سازمانی، تدوین رویه‌های اداری، جذب حمایت نویسندگان خارجی، جذب حمایت انجمنهای علمی و دریافت هزینه از نویسنده.

کلیدواژه‌ها: دسترسی آزاد، ناشران، مجلات پیوسته، ایران

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه و کلیات تحقیق

۲	۱-۱ مقدمه.....
۳	۲-۱ بیان مسأله.....
۵	۳-۱ تعریف عملیاتی اجزاء مسأله.....
۵	۴-۱ هدف و ضرورت پژوهش.....
۶	۵-۱ پرسشهای اساسی پژوهش.....
۶	۶-۱ فرضیه‌های پژوهش.....

فصل دوم: مبانی نظری و مرور پیشینه پژوهش

۹	۱-۲ مقدمه.....
۱۰	۲- مبانی و چارچوب نظری پژوهش.....
۱۰	۲-۲-۱ ارتباط علمی.....
۱۳	۲-۲-۲ ابزارهای ارتباط علمی.....
۱۷	۲-۲-۳ نشریات علمی.....
۲۰	۲-۲-۴ تاریخچه نشریات.....
۲۴	۲-۲-۵ موانع دسترسی به نشریات.....
۳۳	۲-۲-۶ راهکارها.....
۳۱	۲-۲-۷ وب به عنوان تسهیل‌گر دسترسی.....
۳۴	۲-۲-۸ جنبش دسترسی آزاد.....
۳۵	۲-۲-۹ الگوهای مالی نشر مجله‌ها.....
۳۸	۲-۲-۱۰ تعاریف دسترسی آزاد.....
۳۹	۲-۲-۱۱ ویژگیهای نشریات دسترسی آزاد.....
۴۰	۲-۲-۱۲ مزایای دسترسی آزاد.....
۴۲	۲-۲-۱۳ معایب دسترسی آزاد.....
۴۳	۲-۲-۱۴ نشریات دسترسی آزاد و گروههای مختلف.....

۴۶.....	۱۵-۲-۲ انواع ناشران مجلات دسترسی آزاد.....
۴۷.....	۶-۲-۲ تقسیم‌بندی نشریات دسترسی آزاد بر اساس عملکرد ناشران.....
۵۰.....	۱۷-۲-۲ گزینه‌های تأمین هزینه‌های مجلات دسترسی آزاد.....
۵۴.....	۱۸-۲-۲ ناشران و تضاد مربوط به دسترسی آزاد.....
۵۶.....	۱۹-۲-۲ پیشینه پژوهش.....
۵۷.....	۱-۱۹-۲-۲ پیشینه پژوهش در خارج از ایران.....
۶۱.....	۱-۱۹-۲-۲ پیشینه پژوهش در ایران.....
۶۴.....	۲۰-۲-۲ استنتاج از مرور پیشینه‌ها.....

فصل سوم: روش پژوهش

۶۷.....	۱-۳ مقدمه.....
۶۷.....	۲-۳ روش پژوهش.....
۶۷.....	۳-۳ جامعه آماری.....
۶۸.....	۴-۳ روش نمونه‌گیری.....
۶۹.....	۵-۳ روش گردآوری اطلاعات.....
۶۹.....	۶-۳ اجزای پرسشنامه.....
۷۱.....	۷-۳ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۷۳.....	۱-۴ مقدمه.....
۷۳.....	۲-۴ ارائه یافته‌های پژوهش.....
۷۳.....	۲-۴ ارائه توصیفی داده‌ها.....
۹۰.....	۲-۴ تحلیل یافته‌ها.....
۹۰.....	۴-۲-۲-۱ آزمون فرضیه‌ها.....
۹۵.....	۴-۲-۲-۲ پاسخ به پرسشهای اساسی پژوهش.....
۱۰۶.....	۴- نتیجه‌گیری کلی از بخش تحلیل یافته‌ها.....

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

۱-۵	مقدمه.....	۱۰۹
۲-۵	خلاصه یافته‌های پژوهش.....	۱۰۹
۳-۵	تحلیل نتایج.....	۱۱۰
۴-۵	پیشنهاد‌های اجرایی.....	۱۱۴
۵-۵	پیشنهاد‌هایی برای پژوهش‌های آتی.....	۱۱۵
	منابع و مأخذ.....	۱۱۷
	منابع فارسی.....	۱۱۷
	منابع لاتین.....	۱۲۰
	پیوستها: پرسشنامه.....	۱۲۴
	چکیده انگلیسی.....	۱۲۸

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۷۴	جدول ۱-۴: جنسیت.....
۷۵	جدول ۲-۴: میزان تحصیلات.....
۷۶	جدول ۳-۴: سابقه کاری.....
۷۷	جدول ۴-۴: وابستگی سازمانی.....
۷۷	جدول ۵-۴: شهر.....
۷۸	جدول ۶-۴: حوزه فعالیت.....
۷۹	جدول ۷-۴: دسترسی آزاد بودن یا نبودن مجله.....
۸۰	جدول ۸-۴: کاهش درآمد در نتیجه حذف حق اشتراک.....
۸۱	جدول ۹-۴: الکترونیکی سازی.....
۸۱	جدول ۱۰-۴: ایجاد سایت.....
۸۲	جدول ۱۱-۴: نگهداری و روزآمد سازی.....
۸۲	جدول ۱۲-۴: ترتیب اولویت موانع مالی.....
۸۳	جدول ۱۳-۴: فراهم آوری تجهیزات.....
۸۴	جدول ۱۴-۴: نبود کارشناسان متخصص.....
۸۴	جدول ۱۵-۴: ایجاد پهنای باند.....
۸۵	جدول ۱۶-۴: تدوین مقررات سازمانی.....
۸۵	جدول ۱۷-۴: تدوین رویه های اداری.....
۸۶	جدول ۱۸-۴: کپی رایت.....
۸۶	جدول ۱۹-۴: ترتیب اولویت موانع زیرساختی.....
۸۷	جدول ۲۰-۴: عدم حمایت سازمان مادر.....
۸۸	جدول ۲۱-۴: عدم تمایل نویسندگان.....
۸۸	جدول ۲۲-۴: امکان سوء استفاده خوانندگان.....
۸۹	جدول ۲۳-۴: ترتیب اولویت موانع فرهنگی.....
۸۹	جدول ۲۴-۴: عدم درک درست از دسترسی آزاد.....
۹۱	جدول ۲۵-۴: نتایج مربوط به آزمون کروسکال والیس برای فرضیه ۱.....
۹۲	جدول ۲۶-۴: نتایج آزمون من-ویتنی برای آزمون فرضیه دوم مربوط به ناشران تهرانی و شهرستانی.....
۹۲	جدول ۲۷-۴: نتایج آزمون من-ویتنی برای آزمون فرضیه سوم مربوط به ناشران دانشگاهی و غیردانشگاهی.....
۹۳	جدول ۲۸-۴: نتایج آزمون فرید من مربوط به فرضیه چهارم بر اساس اولویت بندی موانع.....
۹۴	جدول ۲۹-۴: اولویت بندی موانع.....
۱۰۷	جدول ۳۰-۴: اولویت بندی موانع.....

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

نمودار ۱-۲: مجلات علمی در چرخه ارتباط علمی.....	۱۹
نمودار ۲-۲: رسانه‌های چاپی استفاده شده برای ارتباط علمی در قرن ۱۷.....	۲۴
نمودار ۳-۲: موانع دسترسی به مجلات.....	۳۲
نمودار ۴-۲: دست‌اندرکاران چرخه تولید و توزیع دانش.....	۳۳
نمودار ۵-۲: موانع دسترسی آزاد به مجلات.....	۴۵
نمودار ۱-۴: درصد فراوانی مربوط به جنسیت پاسخ دهندگان.....	۷۴
نمودار ۲-۴: درصد فراوانی مربوط به تحصیلات پاسخ دهندگان.....	۷۵
نمودار ۳-۴: درصد فراوانی مربوط به سابقه کاری پاسخ دهندگان.....	۷۶
نمودار ۴-۴: درصد فراوانی مربوط به وابستگی سازمانی پاسخ دهندگان.....	۷۷
نمودار ۵-۴: درصد فراوانی مربوط به شهر پاسخ دهندگان.....	۷۸
نمودار ۶-۴: درصد فراوانی مربوط به حوزه فعالیت پاسخ دهندگان.....	۷۹
نمودار ۷-۴: درصد فراوانی مربوط به دسترسی آزاد بودن یا نبودن مجله.....	۷۹
نمودار ۸-۴: اولویت موانع مالی.....	۸۲
نمودار ۹-۴: اولویت موانع زیرساختی.....	۸۷
نمودار ۱۰-۴: اولویت موانع فرهنگی.....	۹۰
نمودار ۱۱-۴: توزیع فراوانی مربوط به جذب حمایت دولت.....	۹۷
نمودار ۱۲-۴: توزیع فراوانی مربوط به جذب حمایت افراد و سازمانها.....	۹۸
نمودار ۱۳-۴: توزیع فراوانی مربوط به جذب حمایت نویسندگان خارجی.....	۹۹
نمودار ۱۴-۴: توزیع فراوانی مربوط به دریافت هزینه از نویسنده.....	۱۰۰
نمودار ۱۵-۴: توزیع فراوانی مربوط به تأمین بودجه توسط سازمان مادر.....	۱۰۰
نمودار ۱۶-۴: توزیع فراوانی مربوط به استفاده از متخصصین فنی برای طراحی سایت.....	۱۰۱
نمودار ۱۷-۴: توزیع فراوانی مربوط به استفاده از نرم افزارهای رایگان در اینترنت.....	۱۰۲
نمودار ۱۸-۴: توزیع فراوانی مربوط به جذب حمایت انجمنهای علمی.....	۱۰۳
نمودار ۱۹-۴: توزیع فراوانی مربوط به آگاهی رسانی در زمینه نشریات دسترسی آزاد.....	۱۰۴
نمودار ۲۰-۴: توزیع فراوانی مربوط به تدوین مقررات سازمانی.....	۱۰۴
نمودار ۲۱-۴: توزیع فراوانی مربوط به تدوین رویه های اداری.....	۱۰۵

فصل اول:

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۱ مقدمه

مقالات علمی داوری شده و گزارش کنفرانسها نقش مهمی در کارهای علمی، پژوهشی و تحقیقاتی دارند. برای شروع تحقیق در بسیاری از حوزه‌ها، ابتدا متون علمی و تحقیقاتی مرتبط با آن حوزه که در گذشته منتشر شده‌اند، مطالعه می‌شوند و این تحقیقات نیز معمولاً در نشریات علمی و یا به صورت گزارش کنفرانس منتشر می‌شوند. در گذشته دانشمندان قادر بودند نشریات موجود در حوزه فعالیت خود را خریداری کنند. به موازات افزایش تعداد نشریات و قیمت آنها، دانشمندان از کتابخانه‌ها برای دسترسی به نشریات مورد نیازشان استفاده می‌کردند و این در حالی بود که بسیاری از سازمانها و موسسات نمی‌توانستند به تمام منابع موجود دسترسی داشته باشند (کنان^۱، ۲۰۰۷). برای کتابخانه‌ها بخصوص کتابخانه‌های تحقیقاتی و دانشگاهی، تا اوایل دهه ۸۰ تأمین هزینه نشریات مسئله عمده‌ای بود. هزینه‌ها و قیمت نشریات با سرعت بیشتری نسبت به بودجه کتابخانه‌ها افزایش می‌یافت و مشکلات عمده‌ای را پیش می‌آورد.

نشریات دسترسی آزاد، به عنوان پاسخی در برابر افزایش سریع قیمت نشریات علمی به وجود آمدند و بعد از کنفرانسی که در دسامبر سال ۲۰۰۱ در بوداپست برگزار شد به یک جنبش تبدیل شد (گودون^۲، ۲۰۰۴).

منابع دسترسی آزاد، به صورت پیوسته و رایگان برای هر کس و در هر جا قابل خواندن، بارگذاری و استفاده می‌باشد. تا چند سال اخیر، بهترین روش برای انتشار نتایج تحقیقات، نشریات چاپی بودند که در اختیار مشترکان مجله یا کتابخانه‌ها قرار می‌گرفت و محدودیتهایی نیز برای انتشار وجود داشت. اکنون این امکان فراهم شده که یک نسخه واحد از یک مقاله از طریق وب جهان‌گستر برای هر کس و در هر جا

1- kennan
2- Gudeon

قابل استفاده باشد (موریسون، ۱، ۲۰۰۵).

۱-۲ بیان مسأله

تعامل میان ناشران و پژوهشگران از طریق انتشار نتایج پژوهش‌ها در م نشریات علمی نمود پیدا کرده است، زیرا موثرترین مجرایی که پژوهشگران می‌توانند نتایج پژوهش‌های خود را از طریق آن اشاعه دهند، نشریات علمی هستند (نوروزی، ۱۳۸۵) و بیشتر اطلاعات قابل اعتماد از طریق نشریات علمی پژوهشی منتشر می‌شوند. با ظهور اینترنت و نشر الکترونیکی در اوایل دهه ۱۹۹۰ به نظر می‌رسد الگوهای ارتباطات علمی تغییر کرده و امکان دسترسی به اطلاعات تسهیل شده است. هدف دسترسی آزاد، دسترس‌پذیر کردن انتشارات علمی از طریق اینترنت در کوتاهترین و سریعترین زمان ممکن، بدون دریافت هزینه از طیف وسیعی از مخاطبان است (کولینز، ۲۰۰۵). از سوی دیگر تحقیقات نشان داده که رابطه مستقیمی بین دسترس‌پذیری و میزان استفاده (نمود عینی آن استناد) از مقاله وجود دارد. به این معنی که امکان دسترسی آزاد به مقاله‌های منتشر شده در یک مجله باعث افزایش مشاهده‌پذیری و در نتیجه استفاده بهتر از آنها می‌شود. مقالات دسترسی آزاد توسط سایر محققان مورد استناد قرار می‌گیرند و بنابراین باعث می‌شوند که نویسندگان آنها بیشتر شناخته شوند و برای انجام تحقیقات بیشتر، انگیزه پیدا کنند. افزایش سالانه هزینه خرید نشریات علمی موجب شده است که پژوهشگران قادر به دسترسی به نتایج پژوهش‌های علمی خود و همکاران نباشند. در واقع تقاضای روزافزونی برای اطلاعات علمی وجود دارد و پاسخگویی به این درخواستها تنها از طریق دسترسی آزاد به منابع موجود در وب امکان‌پذیر است (تونتا، ۲۰۰۷).

امروزه دسترسی آزاد به صورت جنبش در آمده است. بسیاری از نشریات خارجی به صورت دسترسی آزاد در اختیار خوانندگان قرار می‌گیرند. در ایران نیز حرکت‌هایی در این زمینه صورت گرفته و نشریات آزاد

در حوزه‌های مختلف وجود دارد. با این وجود هنوز برخی ناشران، نشریات خود را تنها به صورت چاپی در اختیار خوانندگان خود قرار می‌دهند.

موانع و مشکلات موجود در دسترسی آزاد ساختن نشریات را به دو دسته می‌توان تقسیم کرد: موانعی که قبل از دسترسی آزاد ساختن وجود دارند و موانعی که برای دسترسی آزاد ساختن و بعد از آن وجود دارند و باعث می‌شوند برخی از ناشران تمایلی به این کار نداشته باشند.

برخی از ناشران به دلیل تفکرات سنتی و عدم آشنایی با گزینه‌های الکترونیکی و فرآیند دسترسی آزاد ساختن نشریات، تمایلی به این کار از خود نشان نمی‌دهند. موانع ذکر شده را می‌توان به عنوان موانع فرهنگی به حساب آورد.

موانع و مشکلات مالی که نشریات با آن نیز روبرو هستند ممکن است وضعیت را تشدید کند. دسترسی آزاد ساختن نشریات، نیاز به زیرساخت‌های فنی، حقوقی و مالی مناسب نیز دارد. باید تجهیزات و نیروی انسانی متخصص نیز که با فرآیند کار آشنایی کافی و مناسب را داشته باشند وجود داشته باشد.

فرهنگ دسترسی آزاد به اطلاعات در ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه نیازمند گسترش است. جامعه دانشگاهی و پژوهشی ایران لازم است که به مجله‌های دسترسی آزاد توجه بیشتری معطوف دارند. برای توسعه هر چه بهتر روند دسترسی آزاد به دانش و اطلاعات علمی در ایران مرجح است که دانشگاهها، ناشران، سردبیران مجله‌های علمی، سازمان‌های خاص پژوهش، مراکز علمی و پژوهشی، انجمن‌های علمی- تخصصی، دانشمندان و پژوهشگران ایرانی محدودیت‌ها و موانع دسترسی آزاد به مجله‌های علمی را از میان برداشته و این استراتژی جدید را حمایت نمایند (نوروزی، ۱۳۸۵).

با توجه به گسترش فناوریها، امروزه در سطح دنیا توجه ویژه‌ای به نشریات دسترسی آزاد می‌شود. با توجه به اینکه ایران کشوری رو به رشد و توسعه است و با توجه به نقشی که این نوع نشریات می‌توانند در

پیشرفت علمی ایران داشته باشند، در این پژوهش سعی شده تا به بررسی موانع و مشکلات دسترسی آزاد به نشریات علمی - پژوهشی ایران از دید ناشران که عنصر مهمی در فرآیند نشر هستند پرداخته، و راهکارهایی نیز برای رفع این موانع ارائه شود.

۱-۳ تعریف عملیاتی اجزاء مسئله

نشریات دسترسی آزاد: دسترسی آزاد دلالت بر دسترسی پیوسته و دائم به متن کامل آثار علمی بدون پرداخت هزینه به ناشر یا مولف اما با رعایت حق معنوی دارد (نوروزی، ۱۳۸۵). در این تحقیق نیز این تعریف مد نظر است.

سردبیر: شخصی است که مسئولیت اداره و انتشار یک پایند را بر عهده دارد و معمولاً فردی است که در یک حوزه صاحب‌نظر و از نظر علمی دارای مرتبه بالاتر و تجربه بیشتری است (فتاحی، ۱۳۸۱). در این تحقیق نیز این تعریف مد نظر است و منظور از ناشر همان سردبیر است.

۱-۴- هدف و ضرورت پژوهش

هدف پژوهش

اهداف پژوهش حاضر عبارتند از:

- ۱- شناسایی دیدگاه ناشران درباره ایجاد دسترسی آزاد نشریات علمی- پژوهشی ایران
- ۲- شناسایی موانع و مشکلات ایجاد دسترسی آزاد نشریات علمی- پژوهشی ایران از دید ناشران
- ۳- ارائه راهکارهایی برای رفع این موانع

ضرورت پژوهش

امروزه از طریق اینترنت امکان دسترسی آزاد به نشریات فراهم آمده است. نشریات دسترسی آزاد مزایای فراوانی دارند که از جمله آنها می‌توان به این موارد اشاره کرد:

- امکان توزیع و پخش در مقیاس جهانی

- افزایش مشاهده‌پذیری و دسترس‌پذیری مقالات
- آگاهی سایر پژوهشگران داخلی و خارجی از تجربه‌های همکاران خود و جلوگیری از دوباره‌کاری
- افزایش میزان استناد به مقالات و کسب اعتبار بیشتر
- بالا رفتن ضریب تاثیر مجله

در ایران نیز حرکت‌هایی برای دسترسی آزاد نمودن نشریات به خصوص در حوزه علوم پزشکی صورت گرفته است، اما تحقیقات کمی درباره نشریات دسترسی آزاد صورت گرفته است. با توجه به اهمیت دسترسی آزاد نمودن و شناخت موانع و مشکلات در این خصوص، انجام این تحقیق ضروری به نظر می‌رسد.

۵-۱ پرسشهای اساسی

پرسشهای اساسی که این پژوهش در صدد یافتن پاسخ مناسب برای آنهاست عبارتند از:

- ۱- مشکلات مالی، زیرساختی، فرهنگی از دیدگاه گروههای مختلف ناشران تا چه اندازه در راستای دسترسی آزاد ساختن نشریات علمی- پژوهشی ایران بازدارنده هستند؟
- ۲- اولویت بازدارندگی مشکلات مذکور از دیدگاه گروههای مختلف ناشران به چه صورت می باشد؟
- ۳- راهکارهای پیشنهادی ناشران نشریات علمی- پژوهشی برای رفع موانع و مشکلات موجود چیست؟

۶-۱ فرضیه‌ها

- ۱- بین نظرات ناشران حوزه‌های مختلف (علوم انسانی، فنی و مهندسی، علوم پزشکی، کشاورزی، علوم پایه) به لحاظ اولویت‌بندی مشکلات مذکور تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.
- ۲- بین ناشران تهرانی و شهرستانی به لحاظ اولویت‌بندی مشکلات مذکور تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

۳- بین ناشران دانشگاهی و غیردانشگاهی به لحاظ اولویت‌بندی مشکلات مذکور تفاوت معنی‌داری

وجود ندارد.

۴- مشکلات مالی، زیرساختی و فرهنگی به یک اندازه در بازدارندگی دسترسی آزاد کردن نشریات

علمی- پژوهشی ایران تاثیرگذار هستند.